

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини-1. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія»

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра
за освітньою програмою «Медична інженерія» «Регенеративна та
біофармацевтична інженерія»
спеціальність 163 «Біомедична інженерія»*

Київ
«КПІ ім. Ігоря Сікорського»
2021

Рецензенти: О, В. Мележик к.б.н., доцент кафедри мікробіології,
сучасних біотехнологій та імунології
Відкритого Міжнародного університету розвитку
людини «Україна»

Л.Є Калашнікова к.б.н., доцент кафедри БМІ
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідальний
редактор

С.І. Вовянко к.б.н., доцент кафедри БМІ
КПІ ім. Ігоря Сікорського

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол №2 від 09.12.21 р.)
за поданням Вченої ради факультету біомедичної інженерії
(протокол № 4 від 29.11.2021 р.)*

Навчальне видання

Укладач: *Беспалова Олена Ярославівна канд.біол.наук, с.н.с*

Медична термінологія. Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини-1. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія» [Електронний ресурс]: навчальний посібник для студ. спеціальності 163 «Біомедична інженерія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського: уклад. О.Я. Беспалова. - Електронні текстові дані (1 файл: 368 Кбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 61 с.

Навчальний посібник для самостійної роботи студентів, побудований з урахуванням завдань з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини-1. Основи біомедичних знань. Медична термінологія», передбачених програмою. Розроблено матеріал для самостійної роботи і завдання для самоконтролю знань студентів.

Видання призначено для студентів вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальністю 163 «Біомедична інженерія».

© О.Я. Беспалова, 2021

© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	4
ТЕМА 1. Історія творення медичної термінології Походження та лексичний склад медичної термінології. Джерела запозичення.....	5
ТЕМА 2. Розвиток та становлення Української медичної термінології.....	11
ТЕМА 3. Українська медична термінологія. Способи творення медичних термінів.....	14
ТЕМА 4. Суфіксальний спосіб творення медичних термінів.....	17
ТЕМА 5. Префіксальний та префіксально-суфіксальний способи творення медичних термінів.....	21
ТЕМА 6. Осново - словоскладання, та синтаксичний спосіб утворення медичного терміна із словосполучення.....	25
ТЕМА 7. Синтаксичний спосіб утворення медичних термінів.....	28
ТЕМА 8. Терміноелемент як складова медичної термінології. Клінічні терміноелементи.....	33
ТЕМА 9. Особливості вживання префіксів INFRA– і SUB.....	36
ТЕМА 10. Основні терміни опорно-рухової системи.....	40
ТЕМА 11. Утворення медичних термінів з використанням грецьких префіксів просторового значення.....	43
ТЕМА 12. Клінічна термінологія. Використання терміноелементів для позначення больового синдрому.....	47
ТЕМА 13. Анатомічна термінологія серцево - судинної системи.....	50
ТЕМА 14. Терміноелементи із значенням патологічного стану.....	54
ТЕМА 15. Анатомічна термінологія дихальної системи Вживання терміноелементів «рнеит» та «рнеитон» в клінічній термінології.....	57
Список рекомендованої літератури.....	60

ВСТУП

Розвиток науки та техніки вимагає створення специфічних найменувань для предметів та явищ в кожній з наукових галузей. У свою чергу термінологія є наукою, основним предметом дослідження якої являються терміни. Термінологія як сукупність термінів є невід'ємною складовою частиною словникового запасу будь-якої мови. Оскільки основне призначення термінів – назвати та максимально коректно визначити кожне конкретне явище чи предмет у тій чи іншій галузі науки, трактування терміну мусить бути однозначне, а існування декількох різних назв для одного й того ж поняття є небажаним, тому що може викликати помилки та неточності.

Оволодіння будь-якою професією відбувається в процесі послідовного оволодіння професійною мовою, в тому числі і системою спеціальних понять та термінів, які складають її основу. Сучасна медична термінологія – надзвичайно широка і складна система термінів. В ній налічується декілька сотень тисяч слів та словосполучень. Специфіка медичної термінології полягає у багатовіковому застосуванні латинської мови та термінів у професійній діяльності не тільки медичних фахівців, але й науковців всіх галузей знань.

Вивчення медичної термінології на біоінженерному факультеті обумовлене тим, що факультет спеціалізується на підготовці бакалаврів за спеціальністю 163 «Біомедична інженерія». Біомедичні інженери під час роботи вони часто будуть зустрічатися з анатомічною, гістологічною, клінічною та іншими номенклатурами. Латинь і грецька створили основи технічної термінології і особливо біофармацевтична інженерія. Майже всі медико-технічні терміни, особливо назви інструментів, приладів і апаратів, отримали назви від латинських і грецьких слів.

Основне завдання курсу – оволодіти термінологією на рівні вільного використання термінів на всіх етапах навчання. Після закінчення курсу студенти зможуть коректно використовувати латинську анатомічну, гістологічну, клінічну і медико-технічну термінологію.

ТЕМА 1

Історія творення медичної термінології Походження та лексичний склад медичної термінології. Джерела запозичення.

ПЛАН

1. Стисла історія розвитку.
2. Вплив грецької та латинської мов на початкові етапи розвитку медичної термінології.
3. Роль грецької й латинської мови в утворенні медичної і технічної термінології.
4. Терміни, що мають міфологічне значення.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Сучасна медична терміносистема досягла найбільшого ступеня інтернаціоналізації порівняно з термінологією інших наукових галузей завдяки впливу двох класичних мов античного світу – давньогрецької та латинської. Найвиразніше проявляється вплив грецької та латинської мов на початковому етапі розвитку медичної термінології.

Медичну термінологію фактично започаткувала праця давньогрецького вченого Гіппократа “Corpus Hippocraticum”. З цієї збірки наукова термінологія усього світу, зокрема українська, успадкувала багато найменувань на позначення медичних реалій, наприклад: *амбліопія*, *карцинома*, *герпес*, *парез* тощо. З творів Аристотеля були запозичені такі терміни, як *глаукома*, *лейкома*, *ністагм*, *екзофтальм* тощо. Відомо, що лікарі Александрійської медичної школи Герофіл та Еразистрат вводили в медичний обіг штучні, спеціально створені найменування. Грецька мова включно до кризи античного світу фактично виконувала функцію міжнародної мови медицини. Ще М. В. Ломоносов підкреслював її виняткове

значення для задоволення потреб наукової термінології, зазначаючи: «для термінів у багатьох науках: у фізиці, у хімії, в астрономії, й особливо в анатомії, у ботаніці та й у всій медицині грецька мова дуже потрібна».

Запозичення слів грецького походження відбувалося внаслідок безпосередніх торгово-економічних зв'язків східних слов'ян з Грецією та її колоніями на Чорноморському узбережжі. Пізніший етап засвоєння лексики грецького походження припадає на XV – XVII ст., що пов'язано із запровадженням у школах грецької мови як одного з основних предметів навчання. Запозичення з грецької мови в цей час потрапляють до української мови здебільшого через посередництво інших європейських мов: німецької, польської, французької. Зазначені запозичення-грецизми стосуються в основному спеціальних наукових понять: анемія, бактерія, діабет, мікроб тощо.

Латинізми у мову східних слов'ян потрапляють у X – XI ст., головним чином, через німецьку мову. Але найбільша маса латинських запозичень з'явилася в українській мові протягом XV–XVI ст. – доби, коли латинська мова стала однією з основ міжнародного фонду європейських мов, а також була мовою науки та освіти, зокрема, в учбових закладах України. Як приклади латинських запозичень можна навести терміни на позначення біологічних утворень та частин організму:

✚ альвеола, вакуоля, вена, капіляри;

✚ терміни на позначення дій та процесів: аглютинація, адаптація, вакцинація, вегетація, дисиміляція, експеримент, ін'єкція, стерилізація та багато інших;

✚ назви речовин: вітамін, фермент; назви хвороб, запальних процесів, стану організму: авітаміноз, ботулізм, гангрена, депресія, радикуліт та інші.

Досить значну увагу створенню та розвитку медичної термінології приділяв найвидатніший лікар Риму Клавдій Гален, котрий вважав, що кожне

спеціальне медичне слово повинне мати лише одне значення. Цей підхід Галена збігається з вимогами до термінів і позицією багатьох дослідників у сучасному термінознавстві. Крім того, слід зазначити, що невід'ємною частиною міжнародних анатомічних номенклатур кінця XIX – середини XX ст. стала латинська лексика творів Цельса з XV ст.

Оскільки грецька та латинська мови являлись двома розвиненими індоєвропейськими мовами та взаємодіяли територіально й історично, знаходячись у постійному контакті, медичні найменування, яких не вистачало в грецькій мові, запозичалися нею з латинської, а грецькі за походженням слова зазнавали впливу латинської мови. Часто первинно латинські слова дублювалися латинізованими грецькими запозиченнями, що й сьогодні впливає на склад медичного термінологічного лексикону (наприклад: *офтальмолог* /грецьк./ – *окуліст* /лат./).

✚ Терміни, запозичені з латинської та грецької мов, як правило, представлені цілими групами різноманітних термінологічних систем. медична термінологія, як і інші фахові, значною мірою базується на цих мовах.

Існує декілька способів утворення українських медичних термінів на основі латинських та грецьких запозичень:

✚ Терміни, що не мають українських аналогів і вживаються в тій самій граматичній формі, що і в античних мовах: *systema* – система, *trauma* – травма, *forma* – форма, *coma* – кома, *aorta* – аорта, *arteria* – артерія, *virus* – вірус, *camera* – камера, *zona* – зона та ін.

✚ Українські відповідники, що мають латинську основу без флексії: *diagnosis* – діагноз, *symptoma* – симптом, *narco-sis* – наркоз, *cana* – канал, *reflexus* – рефлекс, *parasitus* – паразит, *terminus* – термін та ін.

✚ Латинські та грецькі терміни, що мають українізовану граматичну форму: *dosis* – доза, *operatio* – операція, *oculus* – око, *immunitas* – імунітет, *ohalanx* – фаланга .

✚ Деякі терміни потрапили до української мови через латинські похідні: *herbarium* – гербарій (від *herba* – трава), *vitaminum* – вітамін (від *vita* – життя), *mentalis* – ментальний, розумовий, психічний (від *mens* – розум, думка) та ін.

✚ Значна кількість латинських термінів має рівнозначні українські відповідники: *cor* – серце, *pulmo* – легеня, *hepar* – печінка.

Терміни, що мають міфологічне значення

Символічність слова, зв'язок імені з предметом в терміні відображений дивним чином. Хочеться нагадати, що Термін (**Terminus**) – римський бог меж та пограничних знаків, які вважалися священними. В його честь були присвячені свята, які називалися терміналіями. Межеві знаки у вигляді чотиригранної кам'яної призми, іноді увінчаної чоловічої голови, зображали Терміна. До них приходили римляни, прикрашали, приносили їм жертви. Будь-яке псування цих знаків вважалося злочином.

Строгість та однозначність наукового терміна, точна відповідність предмету (поняттю) – це ті якості, які відображені в номенклатурних кодексах різних галузей медицини. Терміну не властива експресія, побічні асоціації та інші характеристики, які властиві художньому слову.

В медицині є терміни, які можна розглядати як релікти попередніх культурних епох: міфологізми (з античності), біблеїзми (із середньовіччя); епоха Відродження добавила дещо з астрології та хіромантії. А імена реальних вчених, літературних персонажів складають клас так званих епонімів і також містять відголоски історії.

Наукові термінологічні словники також рясніють назвами греко-латинського походження: *астрономія, апогей, математика, механіка, кібернетика, біоніка, синус, тангенс, гіпотенуза, дидактика, трансформатор, лабораторія, реагент* і т.д.

Але найбільше це стосується медицини, адже морфологічні, фармакологічні й клінічні дисципліни живляться майже виключно з античних джерел.

Слід зауважити, що міфологічні терміни або міфологізми прийшли в медицину не стільки із самої античності, скільки із епохи Відродження з її культом античності. В той час надзвичайно високо цінувалась антична медицина.

Елліни та римляни вірили, що небо тримає на своїх могутніх плечах бог-велетень **Атлант** (Atlas, Atlantis), який стоїть міцно, надійно розставивши ноги, десь на півночі Африки. В епоху Відродження і раніше імям Атланта, грецького титана, назвали перший шийний хребець, який підтримує голову. А на фасадах старовинних будинків і сьогодні можна побачити чоловічі фігури, які підтримують балкони та інші архітектурні надбудови. Вони теж зветься атлантами. З цього ж міфу пішли географічні назви, такі як Атлантида, Атлантика, Атлаські гори.

“Ахіллове сухожилля” (Tendo Achillis) – назва пов’язана з іменем героя Троянської війни Ахілла, сина Спартанського царя Пелея і богині водоймищ Фетіди. Одночасно згадаємо назву **“Ахіллесова п’ята”** – якесь вразливе, слабке місце. За міфом, ще немовлям мати окунула його у води річки Стікс. З того часу його тіло стало невразимим, за винятком однієї п’ятки, за яку його держала мати. Саме в це місце згодом влучила стріла Паріса, яку спрямував бог Аполлон. Відносно Атланта і Ахілла в медицині слід мати на увазі, що їх успішно замінюють системні терміни (перший шийний хребець, п’яткове сухожилля), але у похідних вони вперто зберігаються (ахіллотомія, ахіллотеннопластика і т.д).

В анатомічній термінології існує **“membrana arachnoidea”** – **“павутиноподібна перетинка, оболонка”**. Колись в Афінах жила дівчина на ім’я Арахна, яка вміла виготовляти надзвичайної краси килими, прикрашені візерунками. Та через свій гонор та непокору вона була перетворена богинею

Афіною на павука (павук давньогрецькою мовою – “арахна”). Програвши змагання з Афіною (а богиня була неперевершена у створенні килимів), Арахна не захотіла відразу визнати свою поразку, за що і була суворо покарана: все життя змушена ткати килими з павутиння.

Клінічна термінологія теж насичена міфологічними назвами. “*Carpus Medusae*” “**голова Медузи**” – так називається розширення підшкірних вен навколо пупка. У міфологічного чудовища Горгони-Медузи на голові замість волосся росли змії, що і надихнуло Ренесансного медика Северина на створення цього терміну.

“*Cornu Ammonis*” – “**ріг Аммона**”, від імені давньоегипетського божества Амона Ра, якого зображували у вигляді старого чоловіка, що схожий до Зевса, але з баранячими рогами. Пізніше греки ототожнювали його із Зевсом і називали Аммоном. Термін “Аммонів ріг” ввів у медицину болонський медик Дж. Аранцій для позначення валу бокового шлуночка мозку. Зараз цей термін вважається застарілим, замість нього вживається “**гіпокамп**” - морський коник. Але і *hippocampus* теж міфічна тваринка, у якої передня частина тіла як у коня, а задня схожа на риб’ячий хвіст.

Знаменитий храм Аммона, який колись відвідав Александр Македонський, знаходився в оазисі серед Лівійської пустелі. Сюди збиралися паломники на верблюдах. Від запаху цих стайнь виникло слово “аміак”, теж пов’язане з Аммоном.

У слові “**летаргія**” (летаргічний сон) зашифрована міфічна ріка у царстві мертвих, ковток води з якої заставляв душі померших забути земне життя (пор.: “канути в Лету”).

Кожному відомі такі терміни, як “**психологія**”, “**психічний**”, “**психотерапія**”. Всі вони пов’язані з грецьким словом “*psiche*” – душа, тобто, всі вони якимось чином стосуються душі. З плином часу образність та фантастичність міфологічних термінів згасає, і вони сприймаються досить нейтрально. Так у термінах “**гігієна**”, “**психіатрія**”, “**мікрофлора**”,

“танатологія” та їм подібних у сучасному сприйнятті мало відчувається їх міфологічний контекст, а ці значення напряду пов’язуються з реальними об’єктами медичної науки.

Контрольні запитання

1. Наведіть приклади історії розвитку медичної термінології.
2. Як вплинула грецька та латинська мови на початкові етапи розвитку медичної термінології.
3. Яку роль відіграла грецька й латинська мови в утворенні медичної і технічної термінології.
4. Наведіть приклади термінів, що мають міфологічне значення.

ТЕМА 2

Розвиток та становлення Української медичної термінології

ПЛАН

1. Стисла історія розвитку Української медичної термінології.
2. Етапи формування Української медичної термінології.
3. Використання запозичених термінів для формування Української медичної термінології.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Процес формування української медичної термінології відбувався під впливом різноманітних чинників, як внутрішньомовних, так і іншомовних. Досліджувались вибрані аспекти сучасної медичної термінології, такі як принципи функціонування греко–латинської медичної термінологічної системи, їх класифікація та систематизація українських відповідників, а також лексика окремих підсистем медичної термінології. Основними

шляхами оновлення термінології, і медичної зокрема, є інтеграція іншомовних слів, поповнення новими термінологічними одиницями шляхом творення на основі уже існуючих, їх семантична трансформація та вторинна номінація.

✚ Медична термінологія – це сукупність назв різноманітних предметів та явищ, що стосуються будови тіла, лікування та хвороб.

Поняття ще не об'єднувались в загальну категорію “термін”, що визначається як «одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, котрі служать для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови та підпорядковується її законам». В цей час з'являлися назви кінцівок, органів, рослин та зачатки відомої нам тепер клінічної термінології. Ще за часів появи «Руської правди» в обіг увійшли відповідники сучасним анатомо–клінічним термінам, наприклад, кисть, перелом, рана, синець.

Накопичення та систематизація набутих народом знань призвела до появи різних травників та лікарських порадників – здебільшого рукописних видань, де містилися практичні поради з народної медицини та відомості про лікарські рослини. Цей період тривав до середини XIX століття та отримав назву періоду накопичення або донаукового періоду.

Початком другого етапу становлення української медичної термінології стали процеси націоналізації грецько–латинської термінології в цей історичний період відбувались і в інших європейських країнах, тобто українська медична термінологія у своєму розвитку наближувалася до загально європейського процесу орення.

Третій етап (20 – 30–ті роки XX ст.) – це період розквіту української термінографії. В цей час друкувались багато словників медичної термінології, з'являлися медичні журнали на території країни, найбільша кількість з них роце видана в 1920 – 1929 роки, з яких 22 – українською

мовою. Значний внесок в тогочасну українську термінологію зробила О. Курило, яка написала «Російсько–українського словника медичної термінології» (1918 р.), адаптований для шкільного використання. Більша частина з запропонованих нею термінів давно вийшли зі вжитку, але деякі, наприклад білі кров'яні тільця, гомілка, тім'я, повіка, роц досі активно використовуються. Іншомовних слів в цьому словнику було небагато, але в цілому в термінології спостерігалась тенденція не лише до використання вже існуючих лексем, але і до активного застосування новостворених.

Наступний період (50 – 80-ті роки ХХ ст.) називають періодом русифікації з застосуванням широкомасштабних кампаній процес «українського націоналізму». У 1936 році було надруковано «Словник медичної термінології». В цей час в обіг увійшли терміни роди (пологи), родовий (пологовий), коклюш (кашлюк), лихоманка (пропасниця), істерія (причинність), спайка (злука) та багато інших.

Період розквіту національної термінології почався в 1991 році зі здобуттям Україною незалежності і триває і досі. Цей етап ознаменувався антирусифікацією. В цей час видано багато словників української медичної термінології, відновлені українські традиції творення та розроблені нові форми лексико–графічного опрацювання медичних термінів. Метод калькування (перекладу–пояснення) російських термінів ставав неактуальним, натомість у вжиток поверталось все більше власне українських термінів. Проаналізувавши літературні джерела, можна з впевненістю сказати, що національні корені мають такі терміни: вислуховування (аускультация), жовтяниця (жовтуха), пронос (діарея), горло (глотка), цукриця (діабет), молочастий (емульсійний), пошесть (епідемія), червонокрівець (еритроцит), вічко матки (зів матки) та багато інших. Але не зважаючи на це в українській медичній термінології кількість запозичених термінів значно переважає над кількістю національних. До запозичених термінів належать дантист (з англ.), бандаж (з франц.), блокада (з англ.),

шприц (з нім.), клапан (з нім.), скарлатина (з італ.). Це явище є позитивним, адже, не порушуючи структури мови, допомагає складний термін замінити однослівним та забезпечує його однозначність. Перевагою такого шляху розвитку нашої термінології є рідкоможливість приєднатись до процесу створення загальної міжнародної термінології. Та навіть на цьому етапі в процесі терміноутворення виникають труднощі у зв'язку з неусталенням норм українського правопису.

Сфера вживання національних медичних термінів значно розширилась і спостерігається позитивна тенденція наближення українських терміноутворчих процесів до загальноєвропейських стандартів, а посилення уваги до неї з боку науковців сприяє збагаченню та розвитку медичної термінології зокрема, та української мови в цілому.

Контрольні запитання

1. Що являє собою, історія розвитку Української медичної термінології.
2. Назвіть основні етапи формування Української медичної термінології.
3. Які запозичені терміни для формування Української медичної термінології використовувались. Наведіть приклад.

ТЕМА 3

Українська медична термінологія. Способи творення медичних термінів

ПЛАН

1. Основні способи словотворення, медичних термінів.
2. Особливості термінологічного словотворення

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Термінологічний склад мови є динамічною системою, яка зазнає постійних змін шляхом поповнення новими лексичними одиницями, або завдяки семантичній трансформації вже існуючої термінологіки. Основними способами збагачення є творення нових слів на основі власних мовних ресурсів, запозичення з інших мов, вторинна номінація.

Медицина термінологія з погляду походження належить до одного з найдавніших шарів термінологічного словника української мови, тому протягом багатомісячної історії розвитку в ній відбилися основні способи словотворення, котрі забезпечували можливість творення нових термінів, тобто морфологічний: афіксація (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний спосіб), осново- та словоскладання, та синтаксичний спосіб (утворення терміна із словосполучення).

Термінологічне словотворення, на відміну від загальномовного, має деякі особливості, які пов'язані насамперед із самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання. Враховуючи те, що терміни виникають у професійному середовищі та використовуються у строго термінологічній функції тільки в спеціальній літературі та професійному вживанні, термінологічне словотворення дає можливість штучно вводити до термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфеми, які, будучи виразниками конкретних значень, виконують разом з тим класифікаційну функцію.

Так, суфікс -іт- (-ит-) передає значення запалення, наприклад:

- блефарит – запалення повік,
- фарінгіт – запалення гортані,
- бронхіт – запалення бронхів,
- отит – запалення вуха,
- апендицит – запалення апендиксу;

компонент -томія (-ектомія) передає значення видалення, наприклад:

- тонзилотомія – видалення мигдалин,

✚ апендектомія – видалення апендиксу,

✚ артеріектомія – видалення артерії;

компонент -патія передає значення хвороба:

✚ увеапатія – захворювання судинного тракту,

✚ мастопатія – захворювання молочної залози;

компонент -метрія означає вимірювання чогось:

✚ хронопериметрія);

компонент -подібний передає значення схожості на щось:

✚ склоподібний,

✚ дископодібний,

✚ кільцеподібний.

Медична терміносистема порівняно із загальноживаною лексикою часто вживає як засіб словотворення дещо інший набір морфем, для яких характерна закріпленість за певними класами понять. При термінологічному словотворенні вільніше та простіше поєднуються запозичені й національні словотвірні елементи, спостерігається також зміна семантики загальномовних морфем, зокрема суфікси об'єктивної оцінки, оформляючи основи термінів, втрачають ознаки демінутивності, аргументованості, надаючи термінові конкретного предметного значення.

Створення медичної термінології відбиває всі структурні напрямки словотворення: терміни-однослови, терміни-композиції та терміни-словосполучення.

Значне місце в медичній терміносистемі займають терміни-однослови. Основним засобом їхнього творення є морфологічний, що полягає у поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова за загальними законами українського словотворення. Внаслідок цього виникають нові лексичні одиниці на позначення нових медичних реалій. Цей спосіб є досить продуктивним як у загальнолітературній мові, так і у термінології, тому що тут на перший

план виступають ті семантико-граматичні особливості морфологічно утворених слів, які дають можливість використовувати однотипні способи словотворення для позначення однотипних понять, тобто у морфологічній структурі термінів, утворених шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, що має першочергове значення для термінології. Сміслові значення термінів, утворених морфологічним способом, виражене, як правило, мотивованою основою, афікси ж мають, в основному, значення узагальнюючого характеру.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні способи словотворення, медичних термінів.
2. Назвіть особливості термінологічного словотворення.
3. Наведіть приклади компоненту, що передає значення видалення.
4. Наведіть приклади компоненту, що передає значення запалення.

ТЕМА 4

Суфіксальний спосіб творення медичних термінів

ПЛАН

1. Особливості творення медичних термінів суфіксальним способом.
2. Суфікси, що утворюють слова на позначення певних понять чи явищ об'єктивної дійсності.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Суфіксальний спосіб словотворення, що полягає у з'єднанні суфікса з коренем або похідною основою, найбільш поширений у термінологічному словотворенні. Приєднуючись переважно до іменних основ, суфікси утворюють слова на позначення певних понять чи явищ об'єктивної дійсності. Оскільки основну масу медичних термінів становлять іменники,

то увага дослідників та лінгвістів звертається головним чином на їхнє творення.

Серед словотворчих морфем іменних медичних термінів виділяються спільнослов'янські суфікси *-ість/-ость/-ась/*, *-ин(а)/-ін(а)*, *-ок* із похідними від нього *-нок*, *-чок*, *-ств(о)/-цтв(о)/-зтв(о)*, *-иц(я)*, *-юк*, *-ак/-як*, *-ищ(е)*, *-нн(я)*, *-ик/-ік*, *-овик*, *-от* та суфікси іншомовного походження *-аці(я)*, *-изм/-ізм*, *-ин/-ін*, *-аз(а)*, *-оз(а)*, *-ит*, *-атор/-ятор*, *-ист*, *-ант*, *-ом(а)* та ін., наприклад: реактивність, резистентність, судина, клітина, гребінець, акушерство, насичення, генетик, сліпота, глухота, ампутація, астигматизм, амілаза, дантист, коагулянт, міома, фіброма, метеоризм, міозит, обтуратор, стимулятор, дантист, квадрант тощо.

Іменники, утворені за допомогою суфікса

✚ *-ість*, мотивовані якісними та відносними прикметниками

✚ з суфіксами *-н*, *-ов*, *-ив*, *-ев*, *-юч-*, *-ільн-*, що виражають якість, властивість когось, чогось. Так, від прикметників *полярний*, *спадковий*, *життєвий*, *ослаблений*, *охриплий* утворилися відповідно терміни *полярність*, *спадковість*, *життєвість*, *ослабленість*, *охриплисть*. Такі терміни, як правило, означають фізичні якості та стан живих істот (*млявість*, *нервовість*, *непритомність*, *сонливість*);

✚ властивості організмів (*мінливість*, *дражливість*);

✚ сконцентрованість якихось ознак у предметах та явищах (*констативність*, *зернистість*);

✚ зовнішній вигляд названими термінами предметів (*опуклість*, *вигнутість*) та їхні властивості (*в'язкість*, *еластичність*).

✚ Також у медичній термінології є чимало термінів з суфіксом *-ість*, мотивованих складними прикметниками, наприклад: *багатоплідність*, *взаємозалежність*.

При утворенні медичних термінів значне місце належить багатофункціональному суфіксу -ик/-ік слов'янського походження із похідними від нього -ник, -овик.

Тип мед термінів з суфіксом -ик представлений в медичній термінології назвами осіб за характером і сферою їхньої діяльності: *медик, генетик, діагностик*, що співвідносяться з назвами наукових дисциплін: *медицина, генетика, діагностика*; за хворобою: *гіпотонік, діабетик, ревматик*, співвідносні з найменуванням хвороб: *гіпотонія, діабет, ревматизм*.

✚ За допомогою суфікса -иц(я) утворився ряд термінів, мотивованих прикметниковою основою, на позначення анатомічних понять: *роговиця, поясниця*..

✚ - Значне місце в медичній термінології займають віддієслівні терміни-іменники із значенням дії або стану, що оформляються за допомогою суфіксів -анн(я), -енн(я), -інн(я).

✚ За допомогою цих суфіксів від основ непохідних дієслів утворюються терміни середнього роду на позначення процесу дії: *западати – западання, зашивати – зашивання, позіхати – позіхання, чергувати – чергування, забруднювати – забруднення, омертвіти – омертвіння* тощо.

✚ Суфікси -анн(я), -енн(я) вказують на видові ознаки віддієслівних іменників, утворюючи таким чином паралельні форми: *розширювати – розширення – розширювання, стягувати – стягнення – стягування, випадати – випадання – випадіння* та ін.

✚ Синонімічним до згаданих вище суфіксів виступає суфікс -аці(я), який приєднується переважно до основ іншомовного походження: *аглютинувати – аглютинація – аглютинування, адаптувати – адаптація – адаптування, ізолювати – ізоляція – ізолювання, концентрувати – концентрація – концентрування* тощо

Досить продуктивним при творенні медичної термінологіки є словотвірний тип із загальноживаними суфіксами суб'єктивної оцінки -ок, -

к(а), ускладнені формантами -ов,-оч, -еч, -ик, -ян, та суфікс -ець. За їх допомогою від іменних основ утворені терміни на позначення органів: *клубочок, мозочок, шлуночок, мішечок, канатик, вузлик, кришталик, мізинець, зубець, гребінець; гомілка, голівка/головка, сітківка, чашечка* тощо.

✚ За допомогою суфікса -як/-ак утворюються назви хворобливих утворень на поверхні тіла: *чиряк, набряк, гнояк* тощо.

✚ Терміни з суфіксом -ізм визначають в медичній термінології властивості, ознаки живих організмів: *альбінізм, анаболізм, дальтонізм*.

✚ За допомогою суфікса -оз(а) переважно від греколатинських коренів утворюються терміни на позначення вуглеводів, наприклад: *глюкоза, рибоза*.

✚ Суфікс -ом(а) вживається при творенні термінів, що позначають пухлинні утворення: *аутосома, бластома, глаукома, лейкома, саркома, туберкулома* тощо.

✚ За допомогою суфікса -ит/-іт/-їт у медичній терміносистемі утворюються терміни на позначення патологічного стану запального характеру: *бронхіт, неврит, отит, перитоніт, пульпіт, радикуліт, стоматит, фарингіт*.

Контрольні запитання

1. Назвіть особливості творення медичних термінів суфіксальним способом.
2. Назвіть суфікси, що утворюють слова на позначення певних понять чи явищ об'єктивної дійсності.
3. Назвіть суфікси, що утворюють слова на позначення запальних процесів.
4. Назвіть суфікси, що утворюють слова на позначення вуглеводів.

ТЕМА 5

Префіксальний та префіксально-суфіксальний способи творення медичних термінів

ПЛАН

1. Особливості творення медичних термінів префіксальним способом.
2. Особливості творення медичних термінів префіксально-суфіксальним способом.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Префіксально-суфіксальний спосіб творення нових термінів характеризується одночасним приєднанням двох афіксів – префіксів і суфіксів, що несуть різне смислове навантаження. Головну семантичну роль у цьому типі терміноутворення відіграють префікси, основною рисою значеннєвої структури яких є функціонально-семантична спеціалізація, суфікси, у свою чергу, містять досить високий ступінь узагальненості й оформляють похідну основу.

При утворенні українських медичних термінів використовуються власне українські префікси без-, між-, над-, під-, при-, о-/от-, за-, пере-, пів-, про-, роз-, су- (давній префікс спільнослов'янського походження) та префікси іншомовного, у більшості випадків греко-латинського, походження: а-, анти-, архі-, де-, диз-/дис-, екзо-, екто-/енто-, гіпер-, гіпо- тощо. Відповідно до семантичних ознак та функцій префіксів, а також співвідносних з ними похідних основ всі префікси можна поділити на три групи: префікси на означення антонімічних (протилежних) понять, на означення інтенсивності ознаки або неповноти ознаки.

Для означення протилежних понять використовується досить значна кількість префіксів як слов'янського походження (наприклад: без-, між-, над-), так і іншомовні (наприклад: анти-, де-, диз-/дис-). Найбільшою продуктивністю відзначається власне український префікс без-, котрий здебільшого означає відсутність ознаки чи якості, закладеної

в основі. До основ термінів, утворених шляхом приєднання до похідної основи префікса без-, часто додається суфікс -ість, наприклад: безплідність, безволосість, беззубість, бездітність, бездіяльність тощо. Однак при творенні термінів-іменників словотвірний тип з префіксом без- у поєднанні з різними суфіксами малопродуктивний, більшою продуктивністю цей тип відзначається при утворенні термінів-прикметників за допомогою суфіксів -н(ий), -ов(ий)/-ев(ий), наприклад: безплідний, бездітний, безболісний, безжиттєвий, безкрівний, безнадійний, безумовний, безстатевий тощо.

✚ За допомогою приєднання до слова прийменника між- (котрий перейшов до розряду префіксів) утворюються терміни на позначення розміщення, перебування чого-небудь між чим-небудь: міжвузля, міжключиця, міжцентр. Аналогічно до попередньої групи, більшою, ніж терміни-іменники, продуктивністю відзначаються терміни-прикметники, утворені також шляхом приєднання до основ суфіксів -н-, -ов-/-ев-, наприклад: міждольковий, міжклітинний, міжлопатковий, міжреберний, міжхребетний, міжм'язовий тощо.

✚ Значення перебування, розміщення набуває термін при утворенні за допомогою префікса під-, здебільшого у поєднанні з суфіксами -ок, -ин-, що вживаються на позначення анатомічних понять та вказують на місце, простір, розташування нижче від того або спереду того, що названо у основі: підборіддя, піднебіння, підребер'я, підошва, підгрудок, підчеревина, підшийок, підколінок тощо.

✚ За допомогою суфіксів -н-, -ов-/-ев- утворюються терміни-прикметники з відповідною семантикою: підключичний, підлопатковий, піднебінний, підошовний, підшкірний, підшлунковий, під'язиковий тощо.

✚ Те ж саме значення – перебування, розміщення – представляє і префікс над-, часто у поєднанні із суфіксами -ник, -ок: надколінок,

надчерев'я, надшкір'я, надкісниця, надгрудинник, надгортанник, надпліччя тощо.

✚ Терміни-прикметники, утворені шляхом приєднання до твірної основи префікса над- та суфіксів -н-, -ов-, -альн-, характеризують місце об'єкта, названого твірною основою: надгортанний, надколінний, надшкірний, надбрівний, надглотковий тощо.

✚ Префікс при- вживається при творенні термінів-іменників на позначення розміщення, розташування близько до того, що названо похідною основою: придатак, пришлунок.

✚ Аналогічне значення мають терміни-прикметники, утворені за допомогою префікса при- з приєднанням суфіксів -н-, -ов-/-ев-: привушний, приміхуровий, принирковий, припіхвовий, припупковий, прикрижовий, прихребетний тощо.

✚ У представлених невеликою кількістю у терміносистемі іменниках, утворених за допомогою префікса при- з приєднанням суфіксів -ість, -к, -ник, -енн(я), -анн(я)/-уванн(я),

✚ префікс при- несе значення приростання, злиття, з'єднання: припухлість, приєднання, прирощення (прирощування) або іншої дії: призначення, прикладання, примочування, притиснення, припинення, прискорення, пристосування (пристосовування), притуплення тощо.

✚ Синонімічним до словотвірного типу з префіксом при- є словотвірний тип з префіксом о-/об-, що вживається при словотворенні на позначення безпосередньої близькості до того, що названо у похідній основі: окістя, осередок, очеревина тощо.

✚ Також префікс о-/об- вказує на процес, що призводить до зміни стану, якості: обертання, обмеження, обмивання, обмороження, обрізання, оглушення, одужання, оживлення, оздоровлення, опромінення, опущення тощо.

✚ Порівняно незначна кількість українських медичних термінів утворена за допомогою префіксів за-, пів-, напів-, перед-, роз- у поєднанні з суфіксами або без них: забруднення, завушниця, заглибина, заглотковий, заїда, загоєння, зап'ясток, півкуля, напівпараліч, напівперіод, передміхуровий, передсердя, передпліччя, передплюсно, переохолодження, розлад, розрив, розтин тощо.

✚ З наведених префіксів найбільше термінів утворюється за допомогою префікса роз-, котрий вживається на позначення розгортання та перебігу дії, та суфіксів -анн(я), -енн(я) (йдеться про терміни-іменники віддієслівного походження): роздроблення, розм'якшення, розширення, розплавлення, розрідження, розрізування, розростання (розрощення), розсікання, розслаблення, розсмоктування тощо.

✚ У рамках зазначеної групи представлені також терміни, утворені за допомогою префіксів іншомовного походження: а-/ан-, апо-, ана-, анти-, де-, диз-/дис-, екзо-/екто-, епі-. Слід звернути увагу на те, що деякі префікси з вищенаведеного ряду є синонімічними по відношенню до власне українських префіксів. Так, наприклад, префікс а-/ан- є синонімічним до власнеукраїнського префікса без- та вживається на позначення відсутності того, що виражає мотивована основа: аритмія, авітаміноз, анестетик, аномалія тощо.

Контрольні запитання

1. Назвіть особливості творення медичних термінів префіксальним способом.
2. Назвіть особливості творення медичних термінів префіксально-суфіксальним способом.
3. Назвіть префікси, що утворюють терміни на позначення розміщення, перебування чого-небудь між чим-небудь.
4. Назвіть префікси, що утворюють терміни на позначення, що призводить до зміни стану, якості.

ТЕМА 6

Осново- словоскладання, та синтаксичний спосіб утворення медичного терміна із словосполучення.

ПЛАН

1. Структурні напрямки словотворення.
2. Словотвір медичних термінів
3. Терміни-однослови, терміни-композиції та терміни-словосполучення.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Термінологічний склад мови є динамічною системою, яка зазнає постійних змін шляхом поповнення новими лексичними одиницями або завдяки семантичній трансформації вже існуючої термінологіки. Основними способами збагачення є творення нових слів на основі власних мовних ресурсів, запозичення з інших мов, вторинна номінація.

Медична термінологія з погляду походження належить до одного з найдавніших шарів термінологічного словника української мови, тому протягом багатовікової історії розвитку в ній відбилися основні способи словотворення, котрі забезпечували можливість творення нових термінів, тобто морфологічний: афіксація (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний спосіб), осново- та словоскладання, та синтаксичний спосіб (утворення терміна із словосполучення).

Термінологічне словотворення, на відміну від загальномовного, має деякі особливості, які пов'язані насамперед із самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання. Враховуючи те, що терміни виникають у професійному середовищі та використовуються у строго термінологічній функції тільки в спеціальній літературі та професійному вживанні, термінологічне словотворення дає можливість

штучно вводити до термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфеми, які, будучи виразниками конкретних значень, виконують разом з тим класифікаційну функцію.

✚ Створення медичної термінології відбиває всі структурні напрямки словотворення: терміни-однослови, терміни-композиції та терміни-словосполучення.

Значне місце в медичній терміносистемі займають терміни-однослови. Основним засобом їхнього творення є морфологічний, що полягає у поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова за загальними законами українського словотворення. Внаслідок цього виникають нові лексичні одиниці на позначення нових медичних реалій.

Осново- та словоскладання.

Одним із досить продуктивних способів українського словотворення медичної термінології є осново- та словоскладання.

Терміни-композиції функціонують у тісному зв'язку із системою словосполучень. Цей спосіб надає можливість точно характеризувати предмети та явища за кількома ознаками.

✚ При творенні складних і складених термінів використовуються як компоненти, що у мові вживаються як самостійні слова (*нервово-м'язовий, шлунково-кишковий, внутрішньоклітинний, грудочеревний*), так і компоненти, що самостійно не вживаються (*-алгія, -генний, авто-, біо-, гастро-, гемато-, лейко-, остео-*). Терміни-композиції мають перевагу перед термінами-словосполученнями, оскільки вони більш економічні та є словотвірною базою для творення похідних слів: *гематологія – гематолог – гематологічний*.

Терміни-композиції можна поділити на декілька груп за структурно морфологічними ознаками:

✚ а) складні терміни, що складаються з основ іменників, котрі поєднуються за допомогою інтерфіксів о, е: *бронхопневмонія, бронхоспазм, венепункція, лімфовузол, грудочеревний, шлунковокишечний, сечостатевий, трубно-яєчниковий, язикоглотковий*;

✚ б) складні терміни, що утворюються від атрибутивних словосполучень шляхом поєднання основ іменників та прикметників/прислівників за допомогою інтерфіксів о, е (утворюються терміни-прикметники): *внутрішньосудинний, головно мозковий, нирковокам'яний, щитоподібний, верхньощелепний, навколоплідний*;

✚ в) складні терміни, що складаються з основ іменників, один з котрих має віддієслівне походження, які поєднуються за допомогою інтерфіксів о, е (утворюються як терміни-іменники, так і прикметники): *кровообіг, кровопостачання, слинотеча, серцебиття, сечовиділення, кровоточивий, судинорозширювальний, судинноруховий, сполучнотканинний, сечовипускний*;

✚ г) складні терміни, що утворюються від атрибутивних словосполучень шляхом поєднання прикметників (як правило, віддієслівного походження) та прислівників (утворюються терміни-прикметники): *статевонезрілий, швидкоплинний*.

✚ Продуктивним типом творення складних термінів у медичній термінології являється поєднання запозичених компонентів (що можуть розташовуватись як в препозиції, так і в постпозиції) з іменними основами (наприклад, аеро-, ало-, анемо-, ангіо-, біо-, бласто-, гетеро-, гомео-, дермато-, -ома, -логія тощо). За допомогою цих компонентів створюються словотвірні структури, що надають характер системності медичній терміносистемі. Ці компоненти можуть поєднуватись з будь-якою основою, але вони містять у собі певну постійну ознаку.

Медичну термінологічну лексику, що складається з термінів композитів, за семантичними ознаками можна поділити на декілька лексико-семантичних груп:

✚ терміни на позначення хвороб: *кардіосклероз, артрит, дерматит, бронхоспазм, остеомієліт*;

✚ назви галузей медицини: *кардіологія, гінекологія, гастроентерологія, неврологія*;

✚ найменування осіб за фахом: *дерматолог, венеролог, офтальмолог, нейрохірург*;

✚ найменування пристроїв та інструментів: *флюорограф, кардіоскоп, гастроскоп*;

✚ назви процесів, систем дослідження, лікування: *кардіограма, бронхоскопія, флюорографія* тощо.

Контрольні запитання

1. Назвіть структурні напрямки словотворення.
2. Словотвір медичних термінів наведіть приклади
3. Що являють собою терміни-однослови, терміни-композити та терміни-словосполучення.
4. Назвіть терміни – композити на позначення хвороб.

ТЕМА 7

Синтаксичний спосіб утворення медичних термінів

ПЛАН

1. Терміни-словосполучення дво- і більше компонентні.
2. Двокомпонентні моделі «прикметник + іменник» та «іменник + іменник».
3. Найменування анатомічних елементів.
4. Тематична група на позначення захворювань.
5. Терміни на позначення симптомів захворювання та синдромів.

6. Тематична група на позначення термінологічних найменувань аномалій.

7. Лексико-тематична група на означення лікарських засобів

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Терміни словосполучення допомагають встановити місце певного предмета або явища в ряду інших однорідних предметів та виділити його з цього ряду, вказуючи на його особливості.

За структурою терміни-словосполучення можна *поділити на дво- і більше компонентні*. У двокомпонентних в основному представлені моделі «прикметник + іменник» та «іменник + іменник».

✚ У першій моделі, котра являє собою атрибутивне словосполучення, іменник виражає родові поняття, прикметник вказує на ознаку: *молочна залоза – надниркова залоза – щитовидна залоза – привушна залоза – передміхурова залоза*.

✚ У словосполученні з використанням двох іменників іменник, який стоїть у родовому відмінку, виступає опірним словом: *аналіз крові, аналіз сечі, біфуркація трахеї, екстирпація залози, епіфіз кістки*.

✚ Іноді відбувається стягнення словосполучених найменувань у одне слово (найчастіше за допомогою суфікса): *рогова оболонка – роговиця, сітчаста оболонка – сітківка, щитовидна залоза – щитовидка, біогенний стимулятор – біостимулятор*.

✚ Три- та більше компонентні терміни-словосполучення виникають, як правило, шляхом ускладнення з метою конкретизації двокомпонентних термінів – з приєднанням додаткового прикметника або іменника: *висхідна ободова кишка – низхідна ободова кишка – поперечна ободова кишка, кров'яна пухлина голови, внутрішня оболонка серця*.

✚ Вживання синтаксичного способу термінотворення пояснюється, з одного боку, лексичною природою терміна, з другого боку, його

функціональним призначенням. Медичні терміни-словосполучення як називають поняття чи явища, так і допомагають характеризувати його (*вушна раковина, смертельний наслідок, потиличний бугор*)

За своїми семантичними ознаками терміни можуть бути поділені на декілька лексико-тематичних груп, в середині яких можна виділити підгрупи.

Значну лексико-тематичну групу становлять найменування *анатомічних елементів*, основу якої складають терміни, що використовуються в анатомії для називання частин тіла людини: *голова, плече, стопа, гомілка, серце, рука, артерія, вени, око, ніс, капіляри, судини, ротова порожнина, шлунок, щелепа, язик, щока*.

Тематична група на позначення захворювань об'єднує кілька семантичних груп, кожна з яких має спільний компонент. Наприклад компонент «серцева хвороба» об'єднує 135 назв серцево-судинних захворювань: *ішемічна хвороба серця, серцевий біль, брадикардія, гострий інфаркт міокарда, тахікардія* та ін. Компонент «хвороба артикуляційного апарату» включає до 100 назв: *прогнатія, прогенія, синдром Ретта, несформованість кінестатичного і динамічного праксиса, моторна алалія, дизонтогенетичний варіант загального недорозвитку мовлення, онтогенез мовлення, ринофонія, ринолалія, макрогlossenія, мікрогlossenія, агlossenія, укорочення вуздечки язика* та ін.

Ця тематична група поділяється на підгрупи:

Номінація за характерною ознакою захворювання:

а) за назвами об'єктивних симптомів (наприклад, на основі назви *пухлина* утворюють: *пухлина мозку, пухлина підшлункової залози*);

б) за назвами патології (*патоанатомічних та патофізіологічних проявів*): на основі терміна *алалія* (*враження мовленнєвих зон мозку*) утворено найменування хвороби *моторна алалія*;

✚ в) за назвами форм перебігу хвороби (наприклад, за допомогою назви ознаки «гострий» утворено терміноназви хвороб: *гострий апендицит, гострий аднексит, гострий інфаркт міокарда*).

✚ Терміни. утворені на основі назви об'єкта захворювання (наприклад, на ґрунті анатомічної назви *легені* утворено назву хвороби *запалення легенів, рак легенів*).

✚ Назви хвороб утворені в результаті вторинної номінації (наприклад, медичний термін *танець святого Вітта* є результатом асоціативного сприйняття танцю і хвороби).

Наступна лексико-тематична група складається з термінів на позначення симптомів захворювання та синдромів, їх поєднує спільний компонент: «ознака», «характерний прояв хвороби». Сюди входять такі тематичні мікротерміногрупи, як:

✚ назви на позначення суб'єктивних симптомів захворювання: *астма, ангіна, біль у суглобах, головний біль, серцевий напад*.

✚ назви на позначення об'єктивних симптомів з використанням морфологічних елементів об'єкта ураження: *тромбофлебіт, аденома, міксома*.

✚ Узагальнені назви симптомів хвороби: *симптом паруса, симптом Гілла*.

✚ Терміни на позначення узагальнених назв синдромів захворювань (з посиленням на прізвище вченого; на основі ряду ознак): *синдром Ретта, синдром Морган-Адамса-Стокса, церебральний синдром, синдром «щасливої ляльки»*.

✚ Тематична група на позначення термінологічних найменувань аномалій об'єднує номінації під загальним компонентом «аномалія» (природні вади розвитку, відхилення від норми):

✚ *органічна (механічна) дислалія* (порушення будови артикуляційного апарата),

- ✚ *ринолалія* (порушення звуко вимови),
- ✚ *дизартрія* (один із симптомів дитячого церебрального параліча),
заїкання, алалія (загальна недорозвиненість мовлення),
- ✚ *афазія* (недорозвиненість граматичного ладу мовлення),
дистрофія, аплазія серця.
- ✚ Лексико-тематична група на означення лікарських засобів об'єднує назви ліків і є на сьогодні найбільшою кількісно і такою, що постійно поповнюється новими термінотвореннями. Група складається з термінів, що позначають:
 - ✚ а) загальні назви лікарських препаратів: *пігулка, порошки, краплі Зеленіна, розчин пеніциліна, заспокійливий препарат*;
 - ✚ б) конкретні назви ліків чи їх груп, що використовуються при захворюванні: *парацетамол, стрептоцид, кардіомін, кротал, упсарин, лібексин, аспірин, мікопазол*;
 - ✚ в) назви лікарських рослин та утворених від них лікарських препаратів: народна назва *ромашка*: *настій ромашки, екстракт ромашки*; народна назва *звіробій*: *екстракт звіробою, спиртовий настій звіробою (кропиви, материнки, шавлії, м'яти перцевої тощо)*.
- ✚ Тематичну терміногрупу на позначення найменувань способів вивчення, дослідження діагностики захворювання того чи іншого органу (системи) складають номінації в основному іншомовного походження: *флюорографія, дактилоскопія, кардіограма, аускультация серця, розтин брюшної порожнини тощо*.

Контрольні запитання

1. Назвіть терміни-словосполучення дво- і більше компонентні.
2. Назвіть двокомпонентні моделі «прикметник + іменник» та «іменник + іменник».

3. Назвіть терміни елементи для найменування анатомічних елементів.
4. Наведіть приклад тематичної групи на позначення захворювань.
5. Назвіть терміни на позначення симптомів захворювання та синдромів.
6. Назвіть терміни на позначення термінологічних найменувань аномалій.
7. Лексико-тематична група на означення лікарських засобів.

ТЕМА 8

Терміноелемент як складова медичної термінології. Клінічні терміноелементи.

ПЛАН

1. Терміноелемент його характеристика.
2. Основні групи медичних терміноелементів.
3. Кореневі терміноелементи.
4. Основні кінцеві терміноелементи.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Основну роль в засвоєнні клінічної термінології грають греко-латинські терміноутворюючі елементи – терміноелементи. Оволодіння системою греко-латинських терміноелементів – це, свого роду, термінологічний ключ до розуміння базової медичної клінічної термінології.

Термін – це слово чи сполучення слів, які однозначно і точно виражають відповідне наукове поняття.

Основна функція **терміна** (лат. *Terminus* – край, кордон) полягає в тому, щоб однозначно і точно виражати відповідне наукове поняття. Терміном може бути як окреме слово (*організм, клітина, орган, ген, хвороба, апендицит*), так і сполучення слів (*гіпертонічна хвороба, грудна клітка, блок плечової кістки, очне яблуко і.т.д.*). Особливістю багатьох термінів є те, що вони виражають наукове поняття.

Серед медичних термінів виділяють їх три основні групи:

✚ *Анатомічна та гістологічна номенклатури*, що включають всі назви відомих на даний час анатомічних і гістологічних утворень.

✚ *Клінічна термінологія* (ем. klinike techne мистецтво лікування, догляд за лежачими хворими). Вона включає терміни різних клінічних спеціальностей, а також патологічної анатомії та фізіології, тобто, тих дисциплін, які вивчають pathos (ем.) – *біль, страждання*.

✚ *Фармацевтична термінологія*. Сюди входять назви лікарських засобів рослинного та хімічного походження.

✚ *Медико-технічна*. Назви приладів, систем.

✚ **Терміноелемент** – це слово утворюючий структурний елемент клінічного терміна латинського або грецького походження, що має фіксоване значення та написання.

✚ Терміноелементом називається будь-який словотвірний елемент (корінь, префікс чи суфікс), який, зберігаючи певне надане йому у термінології значення, регулярно використовується для утворення термінів одного змістового ряду. Частина терміноелементів зустрічається рідко, інші відрізняються високою продуктивністю. Вони називаються частотними відрізками (терміноелементами) і складають інтернаціональну основу медичної термінології.

Кількість найактивніших терміноелементів становить 600. Ядро клінічної термінології становлять 150 терміноелементів, з яких утворена основна частина медичного словника.

Терміноелемент, як правило, займають постійне місце в структурі терміна. Можна виділити:

✚ а) грецькі кореневі (початкові) терміноелементи, які зазвичай є еквівалентами до латинських анатомічних назв (наприклад: -муо- = musculus, і m), вони називаються греко-латинськими дублетами;

✚ б) кінцеві терміноелементи, які вказують на патологічні зміни, оперативне втручання та способи діагностування

✚ в) афікси (префікси і суфікси, які мають певне семантичне значення). Наприклад: -itis, itīdis f — суфікс зі значенням «хвороба, запалення», hupo- — грецький префікс зі значенням «нижче», «під».

✚ Кореневі терміоеlementи можуть утворюватися як від основи називного відмінка, так і від основи родового відмінка іменників. Наприклад: *derm-* / *dermat-*, *haem-* / *haemat-* (*dermatosis*, але *epidermis*; *haemapoësis*, але *haematuria*).

Незважаючи на те, що самі поняття «термін» та «терміоеlement» вимагають однозначності, у медичній термінології зустрічаються багатозначні терміни та терміоеlementи. Найчастіше це пов'язано з уживанням їх у різних областях медицини. Так, наприклад, терміоеlement **lysis** у патології вказує на розкладання тканин (*osteolysis* — остеоліз, розкладання кісткової тканини), а у хірургії — на операцію звільнення органа від зрощень (*cardiolysis* — операційне звільнення серця від зрощень). *Haemostasis* — у патології вказує на зупинку кровотоку на якійсь ділянці тіла, а в хірургії — на зупинення кровотечі.

✚ Деякі ТЕ можуть бути як кореновими, так і кінцевими, наприклад: *мегало* / *сплен* = *сплено* / *мегалія* – збільшений розмір селезінки

✚ Найбільшою частотою, а значить, найбільшою продуктивністю володіють кінцеві терміоеlementи. За допомогою одного кінцевого терміоеlementи утворюються довгі ланцюжки однотипних термінів, побудованих по одній і тій же моделі. Так, наприклад, по моделі терміна грецької медицини *gastrorrhaphia* (накладення швів на шлунок) було утворено слова з терміоеlementом –рафія: *гепаторафія*, *кольпорафія*, *ентерорафія* і ін.

При поєднанні терміоеlementів у складних термінах на стикові двох приголосних використовуються єднальні голосні, або інтерфікси. Звичайно, це –**o**- у словах грецького та –**i**- у словах латинського походження (*hysterotomia* — видалення матки; *vivificatio* — оживлення). Хоча у штучно утворених термінах ця відповідність зберігається не завжди.

Багатовікове використання подібних моделей клінічних термінів призвело до сталого використання найпоширенішою моделі клінічного терміна, згідно з якою до кінцевого

Терміноелемента, що означає патологічний стан, тип оперативного втручання, хвороба, пухлина, спосіб обстеження або лікування та ем. додається кореневої терміноелемент, що позначає орган, тканина, частина тіла, клітку, наприклад:

✚ масто / графія, ларинго / скопия, остео / артрит / ит, холі / цист / ектомія, фібр/ома, миело / патія, гем / артрит / оз,

✚ Кількість ТЕ в одному терміні може становити від двох до шести: сплено / порто / емм / ангио / графія, емм / ангио / ендо- / теліо / сарк / ома.

✚ Деякі ТЕ можуть вживатися як самостійні терміни, наприклад: фобія, спазм, некроз, склероз і ін.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте терміноелемент.
2. Назвіть основні групи медичних терміноелементів.
3. Кореневі терміноелементи.
4. Основні кінцеві терміноелементи.

ТЕМА 9

Особливості вживання префіксів INFRA– I SUB

ПЛАН

1. Значення префікса infra, особливості його вживання
2. Особливості вживання префікса sub

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Для термінології, в особливості медичної, дуже важливою є однозначність понять для повного розуміння, точності наукового спілкування та наявності певної класифікації термінів. Проте у латинській мові, яка є професійною мовою медиків та джерелом анатомічних та клінічних понять, досить розповсюдженим є явище синонімії, особливо у терміноелементах та префіксах.

Префікс *infra* – має значення «нижче, під чимось».

✚ *Infrahyoideus*, a, um – підпід'язиковий, букв. – той, що розташований нижче під'язикової кістки. Використовується у словосполученнях:

✚ *Musculi infrahyoidei* – підпід'язикові м'язи – група м'язів, що розташовані нижче під'язикової кістки.

✚ *Bursa infrahyoidea* – підпід'язикова сумка – сумка, розташована між верхнім кінцем грудино-під'язикового м'яза та щитопід'язиковою мембраною, під нижнім краєм тіла під'язикової кістки.

✚ *Nodi infrahyoidei* – підпід'язикові вузли – один з видів глибоких шийних лімфатичних вузлів, що розташовані нижче під'язикової кістки.

2. *Infraorbitalis*, a, um – підочномковий, букв. – нижче очниці. Використовується у словосполученнях:

✚ *Canalis infraorbitalis* – підочномковий канал – канал тіла верхньої щелепи, котрий починається від підочномкової борозни та закінчується підочномковим отвором на передній поверхні нижньої щелепи; розташований нижче відносно очниці.

✚ *Margo infraorbitalis* – підочномковий край – край верхньої щелепи, який переходить у лобовий відросток, та розташований під очницею.

✚ *Sutura infraorbitalis* – підочномковий шов – місце з'єднання виличного відростка верхньої щелепи з виличною кісткою; розташований нижче очниці.

✚ Infraclavicularis, e (nodiinfraclavicularis, fossainfraclavicularis) – підключичний, букв. – той, що розташований нижче ключиці. Використовується у словосполученнях:

✚ Nodusinfraclavicularis – підключичний вузол – лімфатичний вузол, розташований нижче ключиці.

✚ Fossainfraclavicularis – підключична ямка.

Префікс sub–, на відміну від infra–, використовується у декількох значеннях.

I. У значенні «розташування під чимось».

✚ Sublingualis, e – під'язиковий, букв. – той, що розташований під язиком.

✚ Ductussublingualis – під'язикова протока – протока під'язикової залози, що відкривається отвором у ділянку порожнини рота, розташовану під язиком.

✚ Glandulasublingualis – під'язикова залоза – одна з великих залоз травної системи, котра знаходиться та має вивідні протоки під язиком.

✚ Venasublingualis – під'язикова вена – кровоносна судина, що проходить під язиком.

✚ Submandibularis, e – піднижньощелепний – той, що розташований під нижньою щелепою.

✚ Ganglionsubmandibulare – піднижньощелепний нервний вузол (ганглій) – сплетіння нервів, розташоване під нижньою щелепою (кісткою).

✚ Nodisubmandibulares – піднижньощелепні вузли – лімфатичні вузли голови, розташовані під нижньою щелепою.

✚ Trigonumsubmandibulare – піднижньощелепний трикутник – один з м'язових трикутників шиї, розташований нижче тіла нижньої щелепи

✚ Subcutaneus, a, um – підшкірний – той, що розташований під шкірою.

✚ Telasubcutanea – підшкірний шар – шар тканини, що розташований під шкірою

✚ Subcostalis, a, um – підреберний – той, що розташований під ребрами.

✚ Musculussubcostalis–підреберний м'яз – м'яз що розташований під ребрами.

✚ Venasubcostalis – підреберна вена – вена, що розташована під ребрами.

✚ Nervussubcostalis–підреберний нерв — нерв, що розташований під ребрами.

II. У значенні «зменшення ознаки».

✚ Subacutus, a, um – підгострий – характеристика захворювання, яке прогресує швидше, ніж хронічне, але не переходить у гостру форму.

✚ Lupus erythematodis subacutus – підгострий червоний вовчак – форма еритематозу, що маніфестує поступово.

✚ Thyreoiditis subacuta – підгострий тиреоїдит – неінтенсивний прояв запалення щитоподібної залози.

✚ Adnecsitissubacuta–підгострий аднексит –одна з форм запального процесу, що розвивається у придатках матки.

✚ Subfebrilis, e – ід лихоманковий – характеристика захворювання, яке супроводжується помірною лихоманкою (не вище 38°)

Контрольні запитання

1. В яких випадках вживається префікс –Sub.
2. Значення префікса infra, особливості його вживання

ТЕМА 10

Основні терміни опорно-рухової системи

ПЛАН

1. Термінологічні особливості будови скелету
2. Історичні аспекти утворення анатомічних термінів опорно-рухової системи

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Основою та опорною системою організму є скелет який має такі структури, як кістки. Латинські назви кісток, в основному, походять від їхньої функції або ж від назви того предмета чи міфологічного героя з яким вони асоціюються.

✚ Os sphenoidale – клиноподібна кістка (від грец. sphen – клин + eides – подібний = клиноподібний); у рукописі Галена (131 – 201 pp. н.е.) ця кістка має назву сфеноїдальної (схожої на осу); вважається, що переписувач-чернець помилився і написав сфеноїдальна (клиноподібна); у зв'язку із зовнішньою подібністю її з комахою, що летить, німецький термін Wespenbein (Wespe – оса) також підтверджує це припущення.

✚ Sella turcica – турецьке сідло. Sella, ae f (лат. = стрілець, крісло, сідло) = сідло; turcicus, a, um (лат. – турецький, –а, –е.). Заглиблення на поверхні тіла клиноподібної кістки називається турецьким сідлом у зв'язку з наявністю спинки, що додає йому віддалену подібність із турецьким сідлом.

✚ Temporalis, e (від лат. tempus, oris n час + суфікс –alis, e) – скроневий. Назва кістки походить від того, що у людей сивина вперше з'являється на скронях.

✚ Vomer, eris n (від лат. vomo – вивергаю) сошник; греки і римляни не знали цієї кістки, А. Везалій (1514 – 1654) приймав її за складову частину гратчастої кістки, В. Видице (XVI ст.) – за додаткову кістку до клиноподібної, і лише Г. Фаллопій (1523 – 1652) і Р. Коломбо (XVI ст.)

виділили її як самостійну кістку і дали їй назву “vomer” за подібністю до лемешу сохи, староримського плуга, що розкидав землю в обидва боки.

✚ Rostrum sphenoidale – клиноподібний дзьоб. Rostrum, і n (лат. – кіл, дзьоб птаха). Використання слова у значенні “трибуна, сцена” зв’язане з тим, що римські оратори виступали зі сцен, які були прикрашені носовими частинами античних кораблів. Таким чином, rostrum sphenoidale – виступаюча передня частина тіла клиноподібної кістки.

✚ Cranium, і n – череп (від грец. kranion – шолом, череп); К. Гален (131 – 201 р. н.е.) писав про череп, що “він подібно шолому захищає головний мозок від зовнішніх ушкоджень”.

✚ Перший шийний хребець називається атлант – atlas, n. Як говорить легенда, Атлант, брат Прометей, разом з іншими велетнями–титанами, хотів дотягнутися до неба і скинути з небесного трону Зевса. Дізнавшись про це, Зевс наказав Атланту вічно тримати на шиї та плечах весь небосхил. Тому і є асоціація між черепом і землею, а також між першим шийним хребцем та Атлантом.

✚ Axis, іs m – осьовий хребець (від грец. axon – вісь). Спочатку тільки зуб другого шийного хребця називався axis, тому що він нагадував вісь; сам хребець Галеном був названий epistropheus від грец. epistropheo =повертати, вертїти; потім А. Везалій (1540) дав йому назву, що збереглася до нашого часу.

✚ Грудна кістка, або грудина – sternum, і n. За поглядами вчених класичної давнини, грудина схожа на короткий меч. Тому й три її складові частини, міцно з’єднані між собою, називаються “рукоятка” – manubrium sterni, “тіло” – corpus sterni, “мечевидний відросток” – processus xiphoides.

✚ Лопатка – scapula, ae f. Плоска кістка поясу верхніх кінцівок, що забезпечує з’єднання плечової кістки з ключицею. Латинське слово походить від слова грецького походження “skaptein” – копати, рити, лопатити.

✚ Ключиця – *clavicula*, ae f. Це парна кістка, розташована над першим ребром, що за формою нагадує витягнуту літеру «S». З латинської мови *clavicula*, ae f – “маленький ключик”, адже кістка схожа за формою на довгий зігнутий ключ.

✚ 5 крижових кісток називаються крижем – *sacrum*, n [від грец. *sacer* = священний, божественний]. Крижові хребці з’єднуються разом, утворюючи криж. Ця назва походить від давнього релігійного звичаю підношення жертви богам – під час ритуалу із тіла тварини вирізали криж із відповідною частиною прямої кишки. Краще м’ясо, що лежало позаду крижа, жерці забирали собі, а ця кістка із частиною кишки підлягала спаленню як жертво приношення. Існує й інше пояснення: хрестець протистояв гниттю і був однією з кісток, що зберігалася від трупа, і називалася священною

✚ Вертлюжна впадина – *acetabulum*, in. Глибока впадина, яка складається з клубової, лобкової та сідничної кісток, місце їх зрощення утворює суглобову впадину кульшового суглоба. Вертлюжна впадина у давні часи називалась “уксусниця”, адже її напівшароподібна суглобова поверхня схожа на посудину, в якій подавався оцет.

✚ Великогомілкова кістка – *tibia*, ae f. Розташовується з медіальної сторони гомілки, зчленовується з стегною кісткою і кістками стопи. Слово *tibia*, ae f перекладається як “флейта, дудка”, кістку названо за схожістю з інструментом.

✚ Малогомілкова кістка – *fibula*, ae f. Малогомілкова кістка лежить латеральніше і бере участь головним чином у зміцненні гомілково стопного суглоба. *Fibula*, ae f означає “шпилька, булавка”. Мала гомілкова кістка має тонкий, гострий і довгий кінець.

✚ *Os sacrospinalis* походить від грец. *kokkux* = зозуля; так Герофіл (310 р. до н.е.) назвав останні сегменти хребетного стовпа, тому що вони візуально були схожі на дзьоб зозулі, цією думкою також керувався А. Везалій, щодо походження цього терміну, але Риолан (1620) дав інше

пояснення: він стверджував, що вітер, вихідний *per anam*, видає звук, що нагадує лемент зозулі; у старовину в Англії куприк називали “кістка–свисток”; слово *kokkux* у Греції вживалося і як образливе слово на адресу чоловіка, що порушує подружню вірність, тому що вже тоді знали про те, що зозуля підкладає свої яйця у чужі гнізда.

Більшість латинських назв кісток містять інформативний видовий епітет. Назва кістки являє собою комбінацію різних за характером ознак інформативних компонентів, які відображають морфологічні особливості кісток, їх топографічне місце розташування в опорному апараті. Більшість інформативних назв є мотивованими, вони мають достатньо прозору внутрішню форму.

Контрольні запитання

1. Назвіть термінологічні особливості назв кісток скелету
2. Які історичні аспекти утворення анатомічних термінів опорно-рухової системи.
3. Поясніть походження назв ключиця, лопатка.

ТЕМА 11

Утворення медичних термінів з використанням грецьких префіксів просторового значення

ПЛАН

1. Грецькі префікси просторового значення.
2. Греко-латинські дублети префіксів.
3. Особливості використання префікса *huro*, *epi*.
4. . Особливості використання префікса *endo-ecto*

ОСНОВНІ ТЕЗИ

У різних підсистемах медичної термінології грецькі та латинські префікси мають виключно широке застосування. При цьому в анатомічній номенклатурі переважають латинські приставки, а в патологічній анатомії, фізіології, клінічних дисциплінах переважають префікси грецького походження.

Префікси які походять від грецьких прийменників та мають близьке їм значення:

- ✚ hupo– (від ὑπο) під, нижче;
- ✚ hyper (від ὑπερ) над-, верхнє;
- ✚ epi– (від ἐπι) над чимось зверху;
- ✚ meta– (від μετα) позаду, після,
- ✚ pro– (від προ) перед, попереду, раніше, раніше;
- ✚ endo– (від ενδον) усередині;
- ✚ ecto– (від εκτος)зовні, поза.

У групі локативних префіксів виділяють наступні антонімічні пари:

- ✚ всередині (endo-, ento-)
- ✚ зовні (ecto-, exo-),
- ✚ попереду (pro-) - позаду (meta-),
- ✚ над (epi-, hyper –) – під (hupo–) .

Префікс hyper в анатомічній номенклатурі не використовується. Найбільш продуктивним з цих префіксів є epi–. Слова з цим префіксом широко представлені в різних системах органів: systemata genitalia, systema digestorium, organa sensuum, systema cardiovasculare, ossa, systema nervosum, systema respiratorium, anatomia generalis, cavitas abdominopelvica, musculi.

В основному epi-входить до складу іменників (epicondylus, epidermis, epididymis, epigastrium, epiglottis, epimysium, epineurium, epiphysis, epithalamus, epithelium, eponychium, eooporon), рідше – прикметників (epicranialis, epipic., epiphysialis, epiploicus, episcleralis, epithalamicus, epitympanicus).

Більшість прикметників утворені від іменників з цим префіксом (epididymalis від epididymis; epigastricus від epigastrium; epiglotticus від epiglottis; epiphysialis від epiphysis; epithalamicus від epithalamus) Префікс ері- може використовуватися в усіченій формі, наприклад, еронυχійум = ері + онυχійум, ероорхон = ері + оорхон Як бачимо, префікс ері- переважно поєднується з грецьким корінням (glott, tymphan, gastr), проте є винятки – ерісраніальний, ерідуралий (від латів. cranium – череп; dura – тверда мозкова оболонка).

На відміну від клінічної термінології в анатомічній номенклатурі ері- вступає в антонімічні відносини з гипо- (epiphysis-hypophysis; epiglotticus-hypoglossus, epidermis-hypodermis, epigastrium-hypogastrium, еронυχійум-гипонυχійум, epithalamus-epithalamus-epithalis-hypophysis;.

Префікс гипо- використовується тільки з грецьким корінням. Входить до складу іменників: гипохондрійум, гиподерміс, гипогастрійум, гипонυχійум, гипорфізіс, гипоталамус, гипотенар, а також прикметників: гипохондриальний, гипогастричний, гипоглоссальний, гипоглоссус, гипорфізіальний, гипоталамічний, гипоталамогипорфізіальний, гипоталамоспина. Найчастіше зустрічається в органах нервової системи. Деякі прикметники утворені від іменників: гипохондриальний від гипохондрійум; гипогастричний від гипогастрійум. Є усічена форма у іменника гипоніхійум = гипо + онυχійум .

Ще одна антонімічна пара endo-ecto. Ecto – в анатомічній номенклатурі використовується у варіанті ехо – ехоротатіо, антонім endorotatio. Префікс endo- використовується як в іменниках:

✚ endocardium, endolympha, endometrium, endomysium, endoneurium, endorotatio, endosteum.

✚ так і у прикметниках: endoabdominalis, endocardialis, endocrinus, endolemniscalis, endolymphaticus, endopeduncularis, endopeduncularis: endocardialis від endocardium; endolymphaticus від endolympha.

Також варто відзначити, що в багатьох термінах протилежне endo-значення буде у peri-, таким чином виходять антонімічні терміни: endolymphaticus–perilymphaticus, endometrium–perimetrium, endosteum–periosteum тощо. Префікс зустрічається в таких системах органів: musculi, systema cardiovasculare, systema nervosum, organa sensuum, ossa, juncturae, glandulae endocrinae. Префікс в основному використовується з грецьким корінням, але є винятки: endorotatio, endoabdominalis, endopelvinus.

Наступна антонімічна пара pro-/meta-. Префікс meta - використовується тільки з грецьким корінням. В основному входить до складу іменників:

✚ metacarpus, metaphysis, metatarsus, metatalamus, metencephalon,

✚ прикметників: metacarpalis, metacarpophalangeus, metatarsalis, metatarsophalangeus, metopicus.

Прикметники утворені від іменників: metacarpalis від metacarpus; metatarsalis від metatarsus. Є усічена форма: metencephalon = meta + encephalon. Слова даним префіксом зустрічаються в системах органів: juncturae, ossa, система cardiovasculare, anatomia generalis, musculi, systemanervosum.

Грецький префікс pro – існує поряд з омонімічним латинським префіксом. Проте грецька вживається значно рідше: prosencephalon, prostata, prostaticus. Префікс використовується в systema nervosum, systemata genitalia. Антонімічні пари утворюють лише терміни грецького походження: prosencephalon – metencephalon. У результаті проведеного аналізу ми можемо дійти невтішного висновку, що локативні префікси грецького походження активно використовують у анатомічній номенклатурі. З семи префіксів, що розглядаються, використовуються не всі, а тільки 6 (крім hyper): найбільш продуктивним є ері-, найменше – ехо. Переважно префікси приєднуються до грецького коріння, але є і винятки (endo-, ері-, ехо- поєднуються з латинським корінням).

Контрольні запитання

1. Назвіть грецькі префікси просторового значення.
2. Наведіть приклади греко-латинських дублетів префіксів.
3. Поясніть використання префікса hupo, epi. Наведіть приклади їх застосування.
4. Особливості використання префікса endo-ecto.

ТЕМА 12

Клінічна термінологія. Використання терміноелементів для позначення больового синдрому

ПЛАН

1. Модель утворення складних клінічних термінів
2. Терміноелементи для позначення больового синдрому
3. Утворення клінічних термінів з використанням терміноелементів «-алгія», «-одінія»

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Клінічна термінологія широко використовується в медичній практиці. Більшість термінів – багатослівні клінічні терміни латинською мовою які означають назви хвороб, патологічних станів, оперативних втручань та ін. У клінічній термінології переважно вживаються грецькі терміноелементи які утворюють складні терміни за допомогою словотворчих конструкцій.

Складні клінічні терміни утворюються за наступною моделлю: «грецький корінь», який може вказувати на орган, частину тіла, тканину, клітину + «кінцевий терміноелемент», котрий означає: біль, патологічний стан, хворобу, спосіб обстеження, лікування, пухлину та ін. Деякі

терміоеlementи можуть бути взаємозамінними синонімами, наприклад: терміоеlementи «algia» і «odynia» які мають значення «біль».

Біль є одним з найбільш важливих симптомів, які свідчать про проблеми різних органів і систем організму, а уміння описати та локалізувати біль необхідно для точної діагностики захворювання. Тому не викликає подиву наявність досить великої кількості медичних термінів, які описують різні види болю.

Звичайно для визначення патологічних станів використовують грецькі корені. Так, поняттю «біль» відповідають такі терміоеlementи : «-алгія» та «-одінія». Їх додають до кореня, що вказує на локалізацію патологічного процесу. Наприклад, для позначення болі у шиї можна вживати терміни «цервікалгія» або «цервікодінія». В обох випадках «cervix» означає шию як частину тіла або шийку як частину іншого органу, а «-algia» або «-odynia» – біль. При цьому слід зважати на те, що слово «algia» ([ἄλγος](#)) у перекладі з грецької означає «больові відчуття», а «odynia» ([οδύνη](#)) – не стільки власне біль, скільки муку, печаль, горе, нещастя, тобто страждання, що супроводжують ці больові імпульси.

✚ Allodynia –алоденія (all(o) – інший +odynia–біль) – біль в наслідок дії подразників, які за звичай її не викликають.

✚ Acrodynia – акродінія (acr(o) – кінцівка + odynia – біль) – болі в кінцівках

✚ Spondylodynia – спондільодінія (spondyl – хребець + odynia – біль)– біль у хребці.

✚ Neuralgia – невралгія (neur – нерв+algia–біль) – відчуття сильної пекучості або колючої болі по лінії нерва.

✚ Myalgia – міалгія(my – м'язи + algia – біль) – біль в м'язах, який виникає в результаті гіпертонуса м'язових клітин, як у спокої так і під час навантаження.

✚ Ischialgia—ісхіалгія (ischi – сідничний нерв + algia – біль) – больовий синдром, який виникає при надавлюванні на будь яку частину сідничного нерву

Аналіз медичних термінів, що означають різні прояви больових проявів, показав, що терміни із ТЕ «-алгія» вживають набагато частіше:

✚ Arthralgia, ae, f. – суглобовий біль;

✚ Cardialgia, ae, f. – серцевий біль;

✚ Cystalgia, ae, f. – невралгічний біль у міхурі;

✚ Enteralgia, ae, f. – кишковий біль;

✚ Myalgia, ae, f. – міалгія, м'язовий біль;

✚ Panalgia, ae, f. – паналгія, загальний біль;

✚ Pharyngalgia, ae, f. – біль горла;

✚ Spinalgia, ae, f. – чутливість до тиску 2–7-го шийних хребців при туберкульозі бронхіальних залоз

✚ Urethralgia, ae, f. – невралгічний біль у сечовипускному каналі, та інші.

Термін закінчувався на «-одінія», серед них:

✚ Coccygodynia, ae, f., невралгія в ділянці куприка;

✚ Mastodynia, ae, f. – невралгія грудної залози;

✚ Onirodynia, ae, f. – хворобливий, неприємний сон;

✚ Thoracodynia, ae, f. – біль у грудях;

✚ Urodynia, ae, f. – біль при сечовипусканні, тощо.

Клінічні терміни до складу яких входить кінцевий терміноелемент «algia» і «odynia», що терміноелемент «algia» вживається з грецькими коренями які позначають органи та системи органів, а кінцевий терміноелемент «odynia» частіше вживається з терміноелементами які означають захворювання опорно-рухового апарату.

Контрольні запитання

1. Назвіть модель утворення складних клінічних термінів

2. Назвіть терміоеlementи для позначення больового синдрому
3. Утворіть клінічні терміни з використанням терміоеlementів «-алгія», «-одінія»

ТЕМА 13

Анатомічна термінологія серцево - судинної системи.

ПЛАН

1. Основні анатомічні терміни серцево судинної системи
2. Утворення клінічних термінів на позначення патологічного стану серцево судинної системи.
3. Вживання терміоеlementів vas-, angi-.

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Для утворення клінічних термінів у латинській мові здебільшого використовуються грецькі терміоеlementи. Однак є терміни, у яких і грецький, і латинський корені вживаються паралельно:

- ✚ angiitis=vasculitis (запалення судини);
- ✚ vascularisatio=angiogenesis=vasoformatio (утворення судини),
- ✚ vasoconstrictio=angiostenosis (звуження судин),
- ✚ vasodilatatio= angiectasia (розширення судини),
- ✚ angiectomia=vasectomy (вирізання судин).

Слід відзначити, що для позначення нормального функціонального стану органів та систем органів використовують здебільшого vas-, а для назв патологій – angi-.

У словниках з ТЕ angi- знаходимо такі терміни:

- ✚ angiosclerósis, is f (ангіосклероз);
- ✚ angiospásmus, i m (ангіоспазм);
- ✚ angiorrhesis, is f (ангіорексія);
- ✚ angiotomia, ae f (ангіотомія);

 angiologia, ae f (ангіологія);
 anginoides, is (ангіноїдний);
 anginosus, a, um (ангінозний);
 angioblastes (ангіобласти);
 angiocholecystitis, itidis f (ангіохолецистит);
 angiocholitis, itidis f (ангіохоліт); angiofibroma, atis n (ангіофіброма); angiographium, i n (ангіограф); angiohypertonicus, a, um (ангіогіпертонічний); angiokeratoma, atis n (ангіокератома); angioma, atis n (ангіома), a. simplex (проста), a. cavernosum (печериста); angiomyoma, atis n (ангіоміома); angiomyopathia, ae f (ангіміопатія); angiomyositis, itidis f (ангіоміозит); angioneurosis, is f (ангіоневроз); angioneuroticus, a, um (ангіоневротичний); angioparalysis, is f (ангіопараліч); angioparesis, is f (ангіопарез); angiopathia, ae f (ангіопатія); angiopleresis, is f (переповнення кровоносних судин); angiorrhaphia, ae f (судинний шов); angiostomia, ae f (ангіостомія); angiotripsia, ae f (защемлення, роздавлення кровоносних судин); angiotrophoneurosis, is f (судинний невроз із трофічними розладами).

Тоді як терміноелемент *vas-* вживається лише у таких термінах:

- *vasitis, itidis f* (вазит);
- *vasitis nodosa* (вузликовий вазит).

Іноді на позначення судини вживається ТЕ *vascul-*:

 vascularis, e (васкулярний, судинний); *vasculosus, a, um* (судинний); *vasculum, i n* (судинка).

Клінічна термінологія базується на латинській мові. Кожен майбутній лікар повинен досконало володіти латинської термінологією. Відомо, що опанування професії відбувається в процесі послідовного засвоєння професійної мови, в тому числі системи спеціальних понять і термінів, що виражають їх. Сучасна медична термінологія – одна з об'ємних і найскладніших в понятійному відношенні система термінів. У ній налічується декілька сотень слів і словосполучень. Найбільш специфічна

особливість медичної термінології – багатовікове вживання латинської мови. Також в медичній термінології вживається і грецька мова. Терміни можуть бути латинського і грецького походження, що означають назви лікарських речовин (oxoline – оксолін, amoxicillin – амоксицилін, aspirinum – аспірин), назви захворювань (adnexitis – аднексит, bronchitis – бронхіт, laryngitis – ларингіт, psoriasis – псоріаз, mastoiditis – мастоїдит), назви збудників захворювань (Varicella zoster – вірус вітряної віспи, Mycoplasma pneumoniae – мікоплазма пневмонії, Neisseria gonorrhoeae – ентерокок гонореї, Entamoeba histolytica – дизентерійна амеба), анатомічні назви частин тіла (pulmo – легень, cor – серце, cranium – череп, uterus – матка, pelvis – таз, scapula – лопатка, collum – шия, crus – гомілка).

Назв захворювань серцево-судинної системи:

✚ Ангіома (від грецької angioma, angiomatis n – судина, oma – пухлина) – доброякісна судинна пухлина.

✚ Аритмія (від грецької arhythmia, aef + rhythmos – ритм, такт) – порушення ритму серця.

✚ Атеросклероз (від грецької atherosclerosis, athera – кашиця + scleros – сухий, твердий) – хронічне захворювання, що характеризується ущільненням і втратою еластичності стінок артерій, звуженням їх просвіту з подальшим порушенням.

✚ Брадикардія (від грецької bradycardia, bradys – повільний + kardia – серце) – уповільнення частоти серцевого ритму.

✚ Вальвуліт (від латинської valvulitis, valvula – заслінка + itis) – запалення стулок клапана.

✚ Варикоз (від латинської varicosis, varix – розширення вени + osis) – зміна вен, що виражається в їх мішковидному розширенні.

✚ Васкуліт (від латинської vasculitis, vas – судина + itis) – запалення кровоносних судин, що призводить до ішемічних змін органів і тканин.

✚ Гіпертонічна хвороба (*morbus hypertonicus*, від латинської *morbus* – хвороба + від грецької *hyper* + *tonos* – напруга) – підвищення кров'яного тиску.

✚ Інфаркт міокарду (*infarctus myocardii*, від латинської *infarcio* – втискати + від грецької *mio* – м'яз + *kardia* – серце) – одна з форм некрозу м'яза серця, викликаного гострою недостатністю кровотоку по вінцевих артеріях, що живлять тканини серця.

✚ Ішемічна хвороба серця (*morbus cordis ischaemicus*, від латинської *morbus* – хвороба + *cor* – серце + від грецької *ischo* – затримую, припиняю + *haima* – кров) – місцеве недокрів'я, недостатній вміст крові в тканинах серця.

✚ Кардіоміопатія (від грецької *cardiomyopathia*, *kardia* – серце + *myos* – м'яз + *pathos* – страждання) – ураження серцевого м'язу нез'ясованої етіології.

✚ Серцевий горб (від латинської *gibbuscardiacus*, *gibbus* – опуклість + *cardiacus* – серцевий) – вибухання передньої стінки в третьому – четвертому міжреберному просторі у лівого краю грудини і самої грудини на цьому рівні – симптоми вроджених вад серця.

✚ Тромбофлебіт (від грецької *thrombophlebitis*, *thrombos* – тромб + *phlebos* – вена + *itis*) – запалення стінки вен із утворенням тромбу, що закриває її просвіт.

Всі назви серцево–судинних захворювань походять порівну як з латинської так і з грецької мов. Ось наприклад, слово «серце» в латинській мові звучить як «*cor*» (*corbovinum* – бичаче серце), а в грецькій – «*kardia*» (*cardiomyopathia* – кардіоміопатія), слово «судина» в латинській – «*vas*» (*vasculitis* – васкуліт), а в грецькій – «*angein*» (*angioma* – ангиома), слово «вена» в латинській – «*vena*» (*varicosis* – варікоз), а в грецькій – «*phlebos*» (*thrombophlebitis* – тромбофлебіт). Аналізуючи приведені терміни, можна помітити, що одне й те ж значення слова по–різному звучить в латинській і

грецькій мовах. І якщо володіти знаннями кінцевих терміноелементів, то можна з легкістю розрізнити слова грецького і латинського походження.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні анатомічні терміни серцево судинної системи
2. Утворіть клінічні терміни на позначення патологічного стану серцево судинної системи.
3. Поясніть вживання терміноелементів vas-, angi-.

ТЕМА 14

Терміноелементи із значенням патологічного стану

ПЛАН

1. Загальне значення префікса macro-.
2. Утворення клінічних термінів з префіксом megal-.
3. Значення терміноелементу « pathia».

Префікс macro-походить від грецького makros - довгий; великий, великий; префікс megal-, у свою чергу, походить від грецького слова megas-великий, величезний; широкий, довгий. Загальне значення префікса macro-«збільшення; великий», проаналізувавши терміни з цим префіксом, спробуємо класифікувати його конкретні значення. Префікс macro може вказувати на:

✚ збільшення розміру клітини напр., макронейроглія – збільшення розмірів нервової клітини;

✚ макротромбоцит-тромбоцит, в 2-3 рази, що перевищує за розмірами нормальну клітину;

✚ макрогамета - більша з двох статевих клітин, що копулюють, найпростіших;

✚ збільшення молекулярної маси, напр., макроглобуліни - глобуліни сироватки крові з молекулярною масою близько 1 млн.; макромолекула – молекула з молекулярною масою понад 1000;

✚ збільшення в діаметрі, напр., макропланія - зміна еритроцитів, що характеризується сплюсненням та збільшенням у діаметрі; може спостерігатись при залізодефіцитних анеміях; макроцит – великий еритроцит (діаметром понад 8 мкм);

✚ збільшення розміру частини тіла або органу (найчастіше вказує на патологію або аномалію розвитку), напр., макрогірія-надмірно збільшені розміри звивин великого мозку при зменшенні їх числа;

✚ макроглюсія - патологічне збільшення язика;

✚ макродентія - надмірно великі розміри одного або декількох зубів. Сюди можна віднести терміни макрогенія, макрогнатія, макрокардія, макрокефалія, макрокорнеа, макромастія, макроніхія, макротія, макрофалос, макрохейлія, макроенцефалія;

✚ збільшення у довжину (переважно кінцівок), напр., макродактилія – надмірно довгі пальці рук та (або) ніг; макромелія – надмірно довгі кінцівки; макрофалангія – надмірно довгі фаланги пальців; макроподія - надмірно довгі нижні кінцівки; макрохейрія - надмірно довгі верхні кінцівки.

✚ збільшення всього тіла, наприклад, макросомія - гігантизм; макрогенітосомія – надмірне збільшення розмірів тіла та статевих органів у дітей, обумовлене їх передчасним розвитком.

✚ дослідження об'єктів неозброєним оком, напр., макроскопія - вивчення об'єкта неозброєним оком; макрогольмінтоскопія - дослідження неозброєним оком калу, сечі, мокротиння, блювотних мас, а при розтині трупа - всіх органів і тканин з метою виявлення в них гельмінтів або їх фрагментів.

У цій класифікації можна побачити, що префікс *масго-* найчастіше додається до грецьких коренів, виняток становлять лише макродентія і макрокорнеа. Префікс має досить широкий спектр значень, але ключовим все ж таки є «збільшення».

Тепер проаналізуємо терміни з префіксом *megalo-*, загальне значення якого великий, величезний; збільшення». Префікс *megalo* може вказувати на:

✚ збільшення окремого органу або частини тіла, напр., мегасплення – патологічне збільшення селезінки; мегалокорнеа – збільшення розмірів рогівки ока; мегалопапілла - збільшення розмірів диска зорового нерва. Також сюди можна віднести терміни мегалодактилію, мегалодонтію, мегаломастію, мегалопапілу, мегалопеніс, мегалоуретер, мегалоцистис;

✚ збільшення в довжину (в основному кінцівок), напр., мегалоподія, мегалодактілія;

✚ збільшення розміру клітини, напр., мегалобласт - родоначальна клітина еритропоезу при мегалобластическій тип кровотворення; мегалофаг – клітина організму тварин та людини, здатні до активного фагоцитозу; мегалоцит – без'ядерна клітина, що виникає при мегалопластичному еритропоезі;

✚ порушення функції, напр., мегалоплазія - надмірне зростання будь-якої тканини або органу; мегалографія – зміна почерку як різкого збільшення розмірів букв; мегаломанія – марення величі; мегалоестезія – порушення чутливості, при якому обмацувані предмети здаються більшими, ніж є насправді. Більшість термінів з даним префіксом це дублети термінів з префіксом *масго-* і є абсолютними синонімами. Однак, у префікса *megalo* є окреме значення, що вказує на порушення функції, чого немає у префікса *масго-*, напр., мегалоплазія, мегаломанія.

Обидва префікси мають грецьке походження, вказують на патологію або аномалію розвитку, що виражається збільшенням розмірів окремої частини організму або тіла в цілому, напр., макрокардія, мегасплення, макросомія.

Терміоелемент «pathia», я має три різні значення:

- ✚ перший переклад означає спільну назву хвороб,
- ✚ друге – здатність емоційного сприйняття,
- ✚ третє має значення принципу лікування.

Більше всього термінів з «pathia» було зареєстровано у значенні «спільні назви хвороб», їх налічується десь 47 слів. Кінцевий «-pathía» об'єднується з початковим терміоелементом, що позначає найчастіше будь-яку анатомічну структуру, орган. Іноді в таких термінах початковий терміоелемент висловлює абстрактне поняття і клінічний термін в цілому випадає з вищеназваного ряду: characteropathía, ае f– дисгармонія особистості із загостренням окремих рис характеру.

У значенні «принцип лікування» слід запам'ятати два терміни – це «allopathia» та «homeopathia». На позначення емоційного сприйняття існує лише три слова: «apathia», «hyperpathia», «empathia».

Контрольні запитання

1. Назвіть основні значення префікса macro-. Наведіть приклади
2. Утворіть клінічні терміни з префіксом megal- поясніть їхнє значення.
3. Поясніть значення терміоеlementу « pathia».

ТЕМА 15

Анатомічна термінологія дихальної системи Вживання терміоеlementів «pneum» та «pneumon» в клінічній термінології

ПЛАН

1. Анатомічна термінологія дихальної системи.
2. Клінічна термінологія дихальної системи.

3. Вживання терміоелементів «*pneum*» та «*pneumon*» в клінічній термінології

ОСНОВНІ ТЕЗИ

Термін –це виражена за допомогою слова або словосполучення мовна одиниця, яка являє собою системно організований, функціонально значущий, цілісний в рамках конкретної наукової або виробничої сфери та потенційно стандартизований елемент лексичної системи мови.

Терміоелемент –це

- а) компонент, що виділяється в структурі терміна;
- б) морфеми, що входять до складу багатьох лінгвістичних термінів;
- в) значуща частина похідного слова, регулярно відтворена в готовому вигляді при використанні вже існуючих або створених нових термінів.

Клінічна термінологія (від грец. *kliniké (téchne)* – догляд за лежачими хворими) – найбільший розділ медичної термінології, в якому представлені назви різних захворювань, методів дослідження і лікування, клінічних спеціальностей та фахівців.

Дихальна система людини – сукупність органів і тканин, що забезпечують в організмі людини обмін газів між кров'ю і зовнішнім середовищем.

Легені (від лат. *pulmo, ὀνισμ –pulmones*) представляють собою парний орган, який займає практично всю порожнину грудної клітки і є головним органом дихальної системи. В давньогрецькій мові цьому слову відповідає терміоелемент *pneum-*, *pneumon-*.

Випадки вживання терміоелемента «*pneum*» можна поділити на дві групи:

- 1) ті, які позначають повітря, газ;

 pneumothōrax, –пневмогемоторакс, скупчення повітря в плевральній порожнині;

✚ *pneumopericardium*, пневмоперикард, наявність повітря всередині порожнини перикарда;

✚ *pneumatōsis*, – пневматоз, здуття тканин і органів внаслідок утворення в них пухирців газу або проникнення повітря ззовні;

✚ *pneumocephalia*, – пневмоцефалія, наявність повітря або газу в порожнині черепа;

✚ *pneumorrhagia*, – пневморрагія, кровохаркання;

✚ *pneumoperitonēum*, – пневмоперитонеум, наявність газу в черевній порожнині;

2) ті, якімають значення «легені», «легеневий»:

✚ *pneumonitis*, – пневмоніт, локалізоване ураження альвеол або плевральних тканин в легені;

✚ *pneumonia*, – пневмонія, запалення легенів;

✚ *pneumopathia*, – пневмопатія, загальна назва патологічних процесів у легенях;

✚ *pneumotomia*, – пневмотомія, оперативне розсічення легені;

✚ *pneumonectomy*, – пневмонектомія, операція повного видалення легені;

✚ *pneumothorax*, – пневмопексія, хірургічна операція: підшивання легені до грудної стінки, медиастинальної плеври, діафрагми або до другої легені;

✚ *pneumolysis*, – пневмоліз, розпад легені від прилеглих тканин.

✚ *pneumomalacia, aef* – розм'якшення тканини легені.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні анатомічні терміни дихальної системи.
2. Наведіть приклад клінічних термінів дихальної системи.
3. Вживання терміноелементів «*pneum*» та «*pneumon*» в клінічній термінології

Список рекомендованої літератури

1. Куліченко А.К. Латинська мова та медична термінологія. Ч.ІІ : Клінічна термінологія : практикум для студ.-іноз. гром. І курсу мед. ф-тів / авт.-уклад. А.К. Куліченко, Ю.С. Скрипник, І.О. Хітрова. – 2-ге вид., доопрац. і доповн. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2018. – 81 с.
2. Дерев'янченко Н. В., Литовська О. В. Латинська мова та медична термінологія: навчальний посібник (для студентів вищих мед. навч. закладів) / Н. В. Дерев'янченко, О. В. Литовська. – Харків : ХНМУ, 2017. – 172 с.
3. Анатомія людини. Модуль 1 : навч.-метод. посібник (для самостійної роботи студентів медичних факультетів спеціальності «Стоматологія» / М. А. Волошин, О. В. Артюх, Т. М. Матвейшина [та ін.]. – Запоріжжя : ЗДМУ, - 2017. – 75 с.
4. Латинська мова та основи фармацевтичної термінології : навч. посіб. для самот. роботи студ. І курсу фармац. ф-тів (7.12020104 – Технології парфумерно-косметичних засобів) / [уклад. Т. В. Тітієвська, А. К. Куліченко]. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. – 102 с.
5. Латинский язык и основы медицинской терминологии : сб. контр. работ и тип. задач для студ. І курса междунар. фак. (модуль І, ІІ) / сост. : Т. В. Титиевская, Е. В. Гордиенко, А. К. Куличенко. – Запорожье : ЗГМУ, 2016. – 152 с.
6. Латинська мова : практикум для студ.-іноз. гром. І курсу мед. та фарм. ф-тів / авт.-уклад. А.К. Куліченко, Ю.С. Скрипник, І.О. Хітрова. – 2-ге вид., доопрац. і доповн. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2018. – 96 с.
7. Долгушина Л. В. Латинська мова і основи медичної термінології: навчальний посібник /Л. В. Долгушина, Л. Г. Панін.– М:Новосиб. держ. ун-т. – Новосибірськ: РІЦ НГУ, 2015. – 96 с.

8. Бекішева Е. В. Нові напрямки дослідження медичної термінології: збірник / Е. В. Бекішева// Вісник Нижегородського університету ім. Н. І. Лобачевського, 2013, № 4 (2), с.260–264.
9. Цісик А. З., Круглик Н. А., Ромашкевічус С.К. Латинська мова для студентів фармацевтичного факультету:учеб.–метод. посібник в 2–х ч. Ч. 2 / А. Цісик, Н. А. Круглик, С. К. Ромашкевічус. – Мінськ: БДМУ, 2012 – 108 с.